

selvsagt ingen ansvarlige og fornuftige mennesker, der drømmer om at indføre så drastiske forholdsregler, men det er nyttigt at holde sig for øje, at kirkegårdsbehovet ikke er en fast størrelse, der kan måles i et vist antal m² pr. indbygger, men at det er påvirkeligt af takster, gravformer og gravturnus.

Hvor store skal vore kirkegårde da være?

Ja, det må forblive et åbent spørgsmål; et spørgsmål, der selvsagt har størst interesse i storbyen og dens omegnskommuner med deres knaphed på jord og deraf udsprungne store økonomiske interesser.

Men kirkegårde skal de have lige så vel som skoler, hospitaler og alderdomshjem. Og plads må de optage, lige så vel som skoler, hospitaler og alderdomshjem gør det. Man kan meget vel beregne (i hvert fald med nogenlunde sikkerhed), hvor lidt jord man kan nøjes med efter forholdene, men man må ikke glemme, at jo større bysamfundet er, des større brug er der samtidig for stedet som rekreativt område, idet kirkegårdene ikke blot benyttes af de døde, men også i høj grad af de levende. Man bør derfor til sin beregning føje en vurdering af udviklingen, fremtidens muligheder og hensigten med arealet, når dets tid som kirkegård evt. udløber.

Under alle omstændigheder vil det være hensigtsmæssigt i en by i vækst i første omgang at sikre rigeligt arealområde til kirkegården ud fra den betragtning, at det altid vil være lettere til sin tid at nyttiggøre arealer, som har vist sig overflødige, end det vil være at skaffe yderligere areal den dag, det viser sig, at kirkegården er for lille.

At hele arealet fra starten bør udnyttes, idet det overskydende anvendes som grønt område, bortforpagtes til nyttigt formål, bruges som planteskole eller lignende, turde være en selvfølge.

Hvordan den fremtidige udvikling end måtte forme sig, er det at håbe, byplanlæggere og autoriteter ikke lader økonomiske hensyn få urimelig overvægt overfor hensynet til henfarne slægter, men at man stadig holder sig gamle *Gladstone's* kloge ord for øje: »Vis mig jert lands kirkegårde, og jeg skal udtale mig om jert lands kultur!«

Om indvielse af kirkegårde

Havearkitekt Johannes Tholle

Det hændte i sommeren 1953, at det blev meddelt mig, at den påtænkte indvielse af en bestemt kirkegård ikke ville finde sted, fordi provsten havde meddelt, at en indvielse ikke kunne finde sted uden i forbindelse med en begravelse, — og at jeg samtidigt fik invitation til en anden kirkegårdsindvielse, der agtedes foretaget uanset at man ikke ville lade kirkegården tage i brug til begravelse før et par år efter. Da jeg i min lange praksis med kirkegårdsspørgsmål iøvrigt formentlig har været med til langt flere kirkegårdsindvielser end jeg tænker mig at selv en provst kommer ud for i sin funktionstid, og da jeg ikke erindrer mig, at 2 (to) af disse har været formet på samme måde, samt da det forekommer mig vigtigt at dette spørgsmål både om indvielse eller ikke samt om måden det gøres på bliver behandlet også fra andet end gejstligt hold, fremkommer disse linjer med nogle personlige synspunkter.

»Når en ny kirke indvies, indvier biskoppen dermed tillige kirkegården«, — således står der side 149 i den »Vejledning i den danske folkekirkes gudstjenesteordning«, som er udarbejdet af rigets biskopper og udsendt i 1949. Uden at finde grund til at optrække den historiske baggrund for denne passus, kan det måske være passende at nævne, at da kirkegårdene i købstæderne i henhold til § 9 i lov af 26-2-1805 skulle lægges udenfor byerne, og altså formentlig for første gang i den kristne danske kirkes historie indrettedes *uden* at have en *kirkebygning* som basis og centrum, fastsattes det i slutningen af nævnte paragraf, at den udflyttede kirkegård, »naar den til dette Brug er indrettet, bør, ved en passende Tale af Sognepræsten, dertil høitideligen indvies«. Her er det altså sognepræsten — overfor kirken var det biskoppen. Og i loven tales kun om købstæderne, ikke

om landsbyer; mig bekendt er der intet, der har sat denne lovbestemmelse ud af kraft; den er altså stadig den eneste lov for kirkegårdsindvielser, men ikke møntet på landsbykirkegårde; disse har således i dag ingen lov, der kræver indvielse, — alligevel indvies de naturligvis. Derimod har valgmenighedernes kirkegårde en sådan lovbestemmelse (lov nr. 88 af 15-5 1903 § 12, stk. 2).

Om sådan *anden* indvielse siger den forannævnte vejledning, at »Når en *anden ny kirkegård eller kirkegårdsudvidelse tages i brug som kirkegård, indvies den forinden af sognepræsten*«, — altså er det ikke biskoppen eller provsten. Ved en meget væsentlig del af de kirkegårdsindvielser, som jeg har været med til, har det ikke destomindre været stedets provst, som har foretaget den, og således også i det ene af de i indledningen til nærværende omtalte tilfælde. Rådspurgt herom har jeg også oftest rådet vedkommende menighedsråd til at søge at formå stedets provst til at foretage indvielsen og ved sin tilstedeværelse være med til at hæve højtideligheden i et mere end rent lokalt miljø. At ved flere lejligheder stiftets biskop også har været tilstede, anfører jeg for en ordens skyld.

»Indvielsen kan efter den ordinære gudstjeneste finde sted ved indgangen til den nye kirkegård (det nye kirkegårdsstykke), eller den kan finde sted i forbindelse med den første begravelse, inden kisten sænkes i graven«, — det er hvad biskoppernes vejledning siger om indvielsestidspunktet, altså at enten indvier man efter en ordinær gudstjeneste eller ved en begravelse (og da ved den første). Lad mig tilføje, at jeg har været med til adskillige indvielser også på andre tidspunkter og uden forbindelse med gudstjenester, og at man f. ex. har fundet sådanne dage som Kristi himmelfartsdag, en påskedag og allehelgensdag som prædestinerede til at være passende lejligheder for indvielse af de dodes haver.

Der vil ikke være grund til at dvæle ved spørgsmålet om *motiveringen* for at indvielse finder sted i tilslutning til en gudstjeneste, da dette turde være ganske klart, og hertil turde foruden de forannævnte vel også en høstgudstjeneste være egnet. Derimod turde det være rimeligt, at der anføres noget imod ubetinget at holde kirkegårdsindvielse i forbindelse ved en begravelse. Jeg holder for, at kirkegårdsindvielsen bør være foretaget, før end det første lig nedsættes på kirkegården, og dette af flere grunde.

Det er i denne forbindelse værd at gøre sig klart, at tilvejebringelse af en kirkegårdsudvidelse eller især af en ny kirkegård, er en begivenhed i et sogn (en by), som ofte længe har sat sindene i bevægelse. Myndigheder og rådgivende fagfolk arbejder ofte i årevis med en sådan sag, før der kan tænkes på realisering, — og når realiseringen finder sted, må ofte mange mand i mange dage, uger eller måneder udføre et betydeligt arbejde med opsætning af hegn, indretning af veje og gange, tilplantning af læbælter og gravrækker samt eventuel opførelse af diverse bygninger. Ikke alene kræver det en arbejdsindsats, som der *tales* om i sognet, men der *snakkes* også om de mange penge, der går til (en af hovedstadens omegnskommuner arbejder med blot en udvidelse, som er kalkuleret til 1,2, en anden med en ny kirkegård til 3,3 millioner kroner). Og beboerne i disse områder ser *noget blive til* og vokse frem, — nogle ved besked med det, andre spørger hvad det er og hvortil osv. Kort sagt: det lokale samfund har sat noget i gang til *fælles bedste*. Og når opgaven er løst, og den er godt og rigtigt løst, er der en naturlig feststemning tilstede i det lokale råd (menighedsråd, kommunalråd) samt hos de rådgivende og udførende personer. Derfor er der ligeså stor grund til at fejre begivenheden under passende former, som der er det når man holder rejsegilde for et

rådhus eller menighedshus eller fester, når det indvies.

Men man er ikke fri til at kunne fejre en opgaves løsning og et arbejdes fuldførelse, hvis dette skal ske *samtidigt* med, at man begravet nogen. For med en glædelig fest over fuldført gerning i samfundets tjeneste vil man **krænke den private sorg, som den nævnte familie har ret til at have for sig selv, der begravet een af deres døde.** Man kan og bør ikke blande privat sorg og offentlig glæde sammen, fordi der så går skår både i den berettigede sorg og berettigede glæde, — eller man får slet ingen lejlighed til at glædes. — Og endelig må dertil føjes, at den første begravelse jo meget vel *kan* være af en eller anden særlig tragisk karakter, som ganske knuger de tilstedeværende. Det er overflødigt at anføre de mange muligheder, der er for, at *menigheden* ikke netop skal samles ved just denne begravelse, — og har man ventet så længe med at indvi, til at man nødvendigvis *må* indvi ved den første, den bedste begravelse, ligger sagen altså efter min opfattelse unødvendigt tungt. Da havde det været lettere, om indvielsen havde fundet sted på et tidspunkt, som menighedsrådet selv havde kunnet vælge under hensyn til de forhold, der bør diktere valg af tidspunktet, som af mig skønnes bedst som følger: 1) en lempelig årstid helst sommerhalvåret, hvor det er behageligt at feste i det fri, 2) et tidspunkt da anlæget er voxet til og kan præsentere sig pænt, hvorunder det ikke er urimeligt at anføre, at skatteborgerne får et pænt indtryk af, hvad deres penge er gået til, og 3) en passende dag under hensyn til kirkeårets tidspunkter og højtider.

Så er der spørgsmålet om: *hvordan*. —

Om dette siger biskoppernes vejledning følgende:

»Der afsynges en salme, hvorpå præsten siger: Således skriver apostelen Paulus: Der læses første Korinthiebrev 15, vers

19-22, vers 42-44 a og vers 53-57, hvorefter han siger: Så indvier jeg da dette sted til kristen begravelsesplads i Faderens, Sønnens og Helligåndens navn. Fred være med deres støv, som hvile her. Amen«.

Også fra denne anvisning har der været mange avvigelser, — og det er ikke længe siden, at man ved en kirkegårdsindvielse praktisk talt benyttede den for kirkeindvielse normerede form, der er langt mere omfattende, og hvortil der assisterede 5-6 præster plus sognepræst og provst.

Da en udvidelse af *Århus Vestre* kirkegård i sommeren 1951 skulle tages i brug forrettede præsten, dr. theol. *P. G. Lindhardt*, indvielsen idet han (i henh. til begravelsesvæsenets beretning) sagde: »Inden der i dag for første gang foretages begravelse i dette nye stykke af Vestre Kirkegård, vil vi lyse Guds fred over dette område og over de menesker, som skal finde deres hvileplads her. »Herrens er jorden og dens fylde, jorderige og de, som bor derpå«. I forvisning om, at Gud, som skabte mennesket af muld og gav ham livsånd, også — når vi er blevet til den muld, hvoraf vi er skabt — atter formår at rejse os af de døde, indvier og fredlyser vi denne plet til hvileplads for jordens børn. Salige er de døde, som dør i Herren; de skal hvile i fred, og det evige lys skal skinne for dem. Amen«.

Formen for indvielsen, altså den ydre form, kan altså klares på adskillige måder. I VK. tillægssider 13—15 findes refereret flere af disse, og her må naturligvis den personlige indstilling hos menighedsråd eller sognepræst gøre sig gældende. En ganske særlig festlig form fik indvielsen af *Vejstrup* kirkegårds udvidelse i Sydfyn i sensommeren 1953. Den foretoges ved en høstgudstjeneste. Efter gudstjenestens afslutning drog skolebørnene med deres lærer i spidsen syngende ud på kirkegården; efter dem fulgte sognepræsten og

5—6 af nabopræsterne samt provsten, og derefter så mange af menigheden som den propfyldte kirke havde rummet, — og lidt til. Denne syngende procession vandrede ud på kirkegårdsudvidelsen og i adstadigt tempo indkredsedes kirkegårdsudvidelsen af den lange procession, alle festklædte. Og så foregik her indvielsen med taler og skriftlæsning af de besøgende gejstlige alt begunstiget af en smuk septemberhimmel og med trykt sangprogram i hånden. At forsamlingen derefter i sluttet trop drog til forsamlingshuset, hvor man drak kaffe på kommunens regning syntes næsten som en selvfølge i dette folkekirkelige ceremoniel. Ved kaffen redogjordes der sagligt for kirkegårdssagens forløb og uddeltes tak til dem, som ved en sådan lejlighed efter traditionen bør takkes.

Indvielse og arbejdsafslutning er to forskellige ting og de behøver slet ikke at følges ad; når det går bedst, er kirkegårds-sagen tilrettelagt så betids, at arbejdet med dens realisation avsluttes flere år før ibrugtagning (subs. indvielse) finder sted. Og derfor kan arbejdet afslutning glimrende fejres forinden, det være sig med kaffe eller vin eller flæskesteg alt efter stedlig indstilling til det materielle. Noget afleveringssyn skal der jo efter loven ikke finde sted sådan som det er tilfældet med kapel- og kirkebyggeri. Men at man i så vid udstrækning som muligt tager menigheden med til indvielsen, synes jeg er en god ting, og det lønner sig af mange grunde.

Motiveringen for, at en kirkegård overhovedet skal indvies, er naturligvis at finde i det forhold, at den hører kirken til, og altså at som kirken er et Guds hus, således er kirkegården en Guds ager.

Praxis er noget vaklende. Loven af 1907 om, at der af kommunerne kan indrettes kommunale begravelsespladser med lige adgang for alle trosretninger både til at blive begravet og til at forrette begravelser, er der vistnok ikke gjort brug af, men i

denne kræves der (selvfølgelig) ikke nogen kirkelig indvielse. At kommunale kirkegårde iøvrigt i almindelighed indvies, forekommer som noget ganske selvfølgeligt, mens man dog ganske har undladt at give udvidelser af københavnske kirkegårde en sådan, hvilket ellers turde være krævet i loven af 1805. Denne undladelse er ikke blevet påtalt af nogen kirkelig myndighed og er vel iøvrigt ikke bekendt. I en sag om en valgmenigheds urnehaven nægtede kirkeministeriet at give tilladelse til, at den blev invidet til begravelsesplads (kirkegård), men man havde ikke noget at erindre imod at den enkelte gravplads (urne) fik sin kirkelige indvielse. Modstanden imod kirkelig indvielse af begravelsespladser, der udelukkende var beregnet til nedsættelse af urner, vedvarede i kirkeministeriet igennem adskillige år, og det var først, da askerne af de under tyskernes besættelse myrdede *Hvidsten*-folk i 1946 blev gravsat, at denne modstand ophørte, og der altså blev givet tilladelse til kirkelig indvielse af en udelukkende til askeurner indrettet begravelsesplads. Legalt kræves der altså ikke indvielse af private urnebegravelser, mens de kræves for private begravelsespladser for kistebegravelser.

Som følge af både uklarhed og forskelligartethed i praxis søgte jeg i 1953 kirkeminister *Carl Hermansen* til en drøftelse af sagen om den kirkelige indvielse af kirkegårde, og denne var meget interesseret i at finde frem til en løsning efter nærmere konference med biskoppen. Den videre udvikling i dette spørgsmål kender jeg ikke, og jeg ved heller ikke, om det i og for sig ikke er ønskeligt, at den eksisterende valgfrihed i form og praxis bevares som det mest tiltalende også i fremtiden. Og kan det mon gøre noget, at en mængde mennesker faktisk hviler i uindviet jord, når man ikke ved det? Vi er jo i hvert fald ikke katoliker.

— Ja, jeg spørger bare. —